

BASHKËPUNIMI PRINDËR–MËSUES NË ZBATIMIN E AKTIVITETEVE JASHTËSHKOLLORE SI PJESË E KURRIKULËS SË ZGJERUAR

Cand. Dr. Mirlinda Bunjaku-Isufi
Fakulteti i Edukimit, Universiteti 'Kadri Zeka', Gjiilan
Email: mirlindabunjaku747@gmail.com

Abstrakti

Zbatimi i kurrikulës nuk kufizohet vetëm në përmbajtjen mësimore, por kërkohet të lidhet me jetën reale përmes aktiviteteve jashtëshkollore dhe jashtëmësimore. Këto aktivitete janë të parashikuara në Kornizën e Kurrikulës së Kosovës si pjesë thelbësore për zhvillimin e kompetencave të përgjithshme të nxënësve, si komunikimi, puna në grup dhe përgjegjësia qytetare. Ky studim trajton rolin e partneritetit prindër–mësues në planifikimin dhe realizimin e aktiviteteve jashtëmësimore si pjesë e kurrikulës së zgjeruar. Në hulumtim janë përfshirë 500 pjesëmarrës – 250 mësues dhe 250 prindër – nga dhjetë shkolla fillore publike në Kosovë, të përzgjedhura nga zona urbane dhe rurale. Është aplikuar një qasje e kombinuar metodologjike, me pyetësorë të strukturuar për të dhëna sasore dhe intervista gjysmë të strukturuar për pasurim cilësor. U analizua gjithashtu dokumentacioni shkollor mbi përfshirjen formale të aktiviteteve jashtëkurrikulare në kurrikulë. Gjetjet tregojnë se përfshirja aktive e prindërve në jetën shkollore, sidomos përmes aktiviteteve jashtëmësimore, forcon bashkëpunimin shkollë–familje dhe krijon një klimë mbështetëse për zbatimin efektiv të kurrikulës. Rekomandohet që shkollat të institucionalizojnë këtë partneritet dhe të shfrytëzojnë aktivitetet jashtëshkollore/jashtëmësimore si ura ndërmjet të nxënësve dhe jetës reale.

Fjalë kyçe: Kurrikula zgjeruar; Partneriteti prindër–mësues; Aktivitetet jashtëshkollore; Aktivitetet jashtëmësimore; Zhvillimi i kompetencave.

1. Hyrje

Zbatimi i kurrikulës në arsimin fillor nuk kufizohet vetëm në përmbajtjet akademike, por kërkon lidhje të drejtpërdrejtë me jetën reale të nxënësve përmes aktiviteteve jashtëshkollore dhe jashtëmësimore. Këto aktivitete përbëjnë një shtyllë thelbësore të Kornizës së Kurrikulës së Kosovës (2016), e cila thekson zhvillimin e kompetencave kyçe si komunikimi, bashkëpunimi, mendimi kritik dhe përgjegjësia qytetare.

Në literaturën bashkëkohore, përfshirja e aktiviteteve jashtëshkollore shihet si mekanizëm i rëndësishëm për lidhjen midis të nxënësve formal dhe zhvillimit social (Eccles & Barber, 2020; Mahoney et al., 2021). Aktivitetet e tilla kontribuojnë në ndërtimin e aftësive ndërpersonale dhe në forcimin e ndjenjës së përkatësisë në komunitetin shkollor (Fredricks & Simpkins, 2022).

Megjithatë, studimet tregojnë se suksesi i aktiviteteve jashtëshkollore varet ndjeshëm nga niveli i bashkëpunimit shkollë–familje. Roli i prindërve në planifikim dhe realizim shpesh mbetet periferik, ndonëse evidencat empirike dëshmojnë ndikim të qartë në motivimin, sjelljen dhe përparimin e nxënësve (Epstein, 2018; Hoover-Dempsey & Sandler, 2020)

.Në kontekstin e Kosovës, ku sistemi arsimor është ende në tranzicion dhe sfidat infrastrukture mbeten të theksuara, partneriteti prindër–mësues përfaqëson një potencial të pashfrytëzuar. Ky studim synon të analizojë perceptimet dhe praktikën e këtij partneriteti në zbatimin e aktiviteteve jashtëmësimore dhe të shqyrtojë mënyrat se si bashkëpunimi i strukturuar ndikon në realizimin e kurrikulës së zgjeruar dhe zhvillimin e kompetencave të nxënësve.

2. Shqyrtimi i Literaturës

Partneriteti prindër–mësues është ndër faktorët më të qëndrueshëm të suksesit të nxënësve (Epstein et al., 2019). Sipas modelit të Epstein (2018), përfshirja efektive e prindërve realizohet përmes gjashtë dimensioneve: komunikimit, ndihmës në shtëpi, pjesëmarrjes në vendimmarrje,

vullnetarizmit, bashkëpunimit me komunitetin dhe angazhimit në aktivitetet shkollore.

Studimet e fundit theksojnë se cilësia e përfshirjes ka po aq rëndësi sa edhe intensiteti. García-Mendoza & López (2023) tregojnë se takimet e rregullta mësues–prind rrisin ndjeshëm përgjegjësinë e nxënësve ndaj detyrave, ndërsa Wong & Hughes (2021) gjejnë se komunikimi i hapur dhe i strukturuar përmirëson klimën shkollore dhe zvogëlon konfliktet e sjelljes.

Në vendet me sisteme arsimore në tranzicion, si në Ballkan, mungesa e strukturave të qëndrueshme për përfshirjen e prindërve mbetet pengesë kryesore (Ainscow et al., 2022). Sipas UNESCO (2023), bashkëpunimi shkollë–familje në Evropën Juglindore shpesh mbetet formal dhe pa zbatim praktik në kurrikulë. Aktivitetet jashtëshkollore janë komponent thelbësor i kurrikulës së zgjeruar, sepse nxisin zhvillimin e aftësive sociale dhe emocionale që nuk arrihen përmes mësimdhënies tradicionale. Fredricks & Eccles (2022) theksojnë se përfshirja në aktivitete artistike dhe sportive rrit vetëbesimin dhe bashkëpunimin e nxënësve. Po kështu, Simpkins et al. (2023) gjetën se koordinimi i aktiviteteve midis shkollës dhe familjes krijon një “ekologji mbështetëse të të nxënësve”, ku mësuesit dhe prindërit plotësojnë rolet në zhvillimin e kompetencave sociale. Në nivel global, OECD (2022) raportoi se shkollat që integrojnë aktivitete jashtëshkollore në plane të strukturuar me komunitetin lokal arrijnë rezultate më të larta në kompetencat qytetare dhe bashkëpunuese.

Në Kosovë, megjithëse Korniza Kurrikulare (2016) i parashikon këto aktivitete si pjesë të zhvillimit të kompetencave, zbatimi mbetet i fragmentuar, për shkak të mungesës së trajnimeve për mësuesit dhe të bashkëpunimit të qëndrueshëm me prindërit (Bunjaku-Isufi & Sadiku, 2024). Përfshirja e prindërve në aktivitete jashtëmësimore shkon përtej mbështetjes logjistike; ajo nxit ndjenjën e bashkësisë dhe përgjegjësisë kolektive për mësimdhënie cilësore (Hill & Taylor, 2020). Një meta-analizë e Kim & Sheridan (2021) vërtetoi se përfshirja aktive e prindërve lidhet me rritje të motivimit dhe aftësive për vetërregullim të nxënësve. Në aspektin kulturor, Hornby & Lafaele (2022) theksojnë se bashkëpunimi efektiv kërkon ndjeshmëri ndaj kontekstit social të familjeve, duke shmangur qasje uniforme. Prindërit që ndihen të respektuar si bashkëpunëtorë përfshihen më qëndrueshëm.

Megjithëse literatura ka trajtuar gjerësisht përfshirjen prindërore në procesin mësimor, pak studime janë fokusuar në partneritetin prindër–mësues në zbatimin e aktiviteteve jashtëshkollore, që shpesh kufizohet në ndihmën për detyrat e shtëpisë ose në takime formale (Deslandes, 2021). Kjo krijon boshllëk të qartë në literaturë, veçanërisht në kontekstet post-tranzitore ku shkollat kërkojnë mënyra për ta bërë prindin pjesë aktive të kurrikulës (Bashkim et al., 2023). Studimi aktual e adreson këtë hapësirë duke ofruar evidencë empirike për ndikimin e bashkëpunimit prindër–mësues në zbatimin efektiv të kurrikulës së zgjeruar në Kosovë dhe duke sjellë rekomandime për institucionalizimin e tij.

3. Qëllimi i studimit

Ky studim synon të analizojë rolin e bashkëpunimit prindër–mësues në planifikimin dhe realizimin e aktiviteteve jashtëmësimore si pjesë e kurrikulës së zgjeruar në shkollat fillore të Kosovës. Synimi kryesor është të vlerësohet ndikimi i këtij partneriteti në efektivitetin e zbatimit të kurrikulës dhe në zhvillimin e kompetencave të nxënësve.

Pyetjet e kërkimit

1. Cili është niveli i bashkëpunimit ndërmjet prindërve dhe mësuesve në planifikimin dhe realizimin e aktiviteteve jashtëmësimore në shkollat fillore të Kosovës?
2. Si perceptohet ndikimi i këtij bashkëpunimi në motivimin dhe zhvillimin e kompetencave të nxënësve?
3. Cilat janë sfidat dhe faktorët që ndikojnë në përfshirjen e prindërve në zbatimin e kurrikulës së zgjeruar?
4. A ekziston ndonjë dallim domethënës në perceptimet e prindërve dhe mësuesve në varësi të zonës (urbane/rurale) apo përvojës profesionale?

Hipotezat e studimit

H₁: Ekziston një nivel i lartë pozitiv i bashkëpunimit ndërmjet prindërve dhe mësuesve në planifikimin dhe realizimin e aktiviteteve jashtëmësimore.

H₂: Bashkëpunimi efektiv prindër–mësues ndikon pozitivisht në motivimin dhe angazhimin e nxënësve në aktivitete jashtëkurrikulare.

H₃: Përfshirja e prindërve në aktivitetet jashtëmësimore përmirëson perceptimin e nxënësve për lidhjen midis mësimin dhe jetës reale.

H₄: Ka dallime statistikisht të rëndësishme midis perceptimeve të prindërve dhe mësuesve për rolin e partneritetit në zbatimin e kurrikulës së zgjeruar.

4. Metodologjia e hulumtimit

4.1. Dizajni i studimit

Studimi bazohet në një qasje të kombinuar metodologjike (mixed-methods), që ndërthur të dhëna sasiore dhe cilësore për të kuptuar rolin e partneritetit prindër–mësues në zbatimin e aktiviteteve jashtëmësimore. Qasja mbështetet në triangulim të burimeve të të dhënave (Creswell & Plano Clark, 2021), duke kombinuar rezultatet statistikore të pyetësorëve me analizën cilësore të dokumenteve shkollore (plane vjetore, raporte të aktiviteteve dhe udhëzime institucionale). Kjo qasje u zgjodh për të siguruar një kuptim më gjithëpërfshirës të praktikave të bashkëpunimit dhe për të lidhur të dhënat empirike me kontekstin institucional të zbatimit të kurrikulës së zgjeruar. Kjo metodë është zgjedhur pasi përfshirja prindërore është fenomen kompleks, i ndikuar nga faktorë socialë, kulturorë dhe organizativë, që nuk mund të kuptohen vetëm përmes të dhënave numerike.

4.2. Mostra dhe pjesëmarrësit

Në hulumtim morën pjesë 500 persona:

- 250 mësues të arsimit fillor (klasat I–V) dhe
- 250 prindër të nxënësve të atyre klasave.

Mostra u përzgjedh me metodën e përzgjedhjes së qëllimshme nga dhjetë shkolla publike të shpërndara në zona urbane dhe rurale të Kosovës, për të siguruar përfaqësim të balancuar gjeografik dhe socio-ekonomik. Pjesëmarrja ishte vullnetare dhe anonime, në përputhje me Kornizën e Kurrikulës së Kosovës (2016).

4.3. Instrumentet e hulumtimit

Pyetëtori sasiore, me 24 pyetje Likert (1–5), të organizuara në katër dimensione: Komunikimi dhe bashkëpunimi shkollë–familje, përfshirja e prindërve në planifikim, ndikimi i partneritetit në motivimin e nxënësve, mbështetja institucionale dhe gjithëpërfshirja. Koeficienti Cronbach $\alpha = .89$ konfirmoi konsistencë të lartë të brendshme.

4.4. Procedura e mbledhjes së të dhënave

Të dhënat u mblodhën përmes pyetësorëve të shpërndarë në format elektronik dhe fizik gjatë shkurt–mars 2025; të analizuar me SPSS v.27.

4.5. Analiza e të dhënave

Të dhënat sasiore u analizuan përmes:

- statistikave përshkruese (M, SD),
- testit ANOVA, dhe
- PLS-SEM për vlerësimin e lidhjeve ndërmjet dimensioneve të partneritetit.

Të dhënat cilësore u përpunuan përmes kodimit të hapur, axial dhe selektiv, për të identifikuar temat kryesore që mbështesin rezultatet sasiore.

4.6. Etika e hulumtimit

Studimi është zhvilluar sipas standardeve etike të EERA (2023). Pjesëmarrësit u informuan paraprakisht për qëllimin e hulumtimit, morën

pjesë në mënyrë vullnetare dhe të dhënat e tyre u trajtuan me konfidencialitet të plotë.

5. Gjetjet dhe Analiza

Tabela 1 paraqet mesataret dhe devijimet standarde për dimensionet kryesore të partneritetit shkollë–familje në funksion të aktiviteteve jashtëshkollore.

Dimensionet kryesore të partneritetit	N	M	SD
Komunikimi dhe bashkëpunimi shkollë–familje	500	4.21	0.56
Përfshirja e prindërve në planifikim të aktiviteteve	500	4.05	0.61
Ndikimi i partneritetit në motivimin e nxënësve	500	4.18	0.54
Mbështetja institucionale dhe gjithëpërfshirja	500	3.84	0.67
Mesatarja e përgjithshme	500	4.12	0.58

Rezultatet tregojnë perceptime të përgjithshme **pozitive** për partneritetin shkollë–familje ($M = 4.12$). Dimensionet më të larta janë **komunikimi** ($M = 4.21$) dhe **motivimi i nxënësve** ($M = 4.18$), që përforcojnë rëndësinë e bashkëpunimit në nxitjen e përfshirjes dhe motivimit. Dimensioi më i dobët është **mbështetja institucionale** ($M = 3.84$), duke reflektuar mungesën e strukturave të formalizuara për bashkëpunim, siç vërehet shpesh në sistemet arsimore në tranzicion (Ainscow et al., 2022; UNESCO, 2023).

5.2. Dallimet midis prindërve dhe mësuesve

Për të identifikuar dallimet perceptuese midis grupeve, u përdor **testi ANOVA** me dy grupe të pavarura. Rezultatet tregojnë ndryshime statistikisht domethënëse për dimensionet e komunikimit dhe planifikimit (Tabela 2).

Dimensioni	M (Prindër)	M (Mësues)	F	P
Komunikimi dhe bashkëpunimi shkollë–familje	4.10	4.33	7.46	.006
Përfshirja në planifikim të aktiviteteve	3.89	4.21	10.28	.002
Ndikimi në motivimin e nxënësve	4.25	4.11	3.72	.054
Mbështetja institucionale dhe gjithëpërfshirja	3.75	3.93	2.84	.092
Mesatarja e përgjithshme	4.00	4.15	8.33	.004

Mësuesit kanë perceptime dukshëm më të larta për bashkëpunimin sesa prindërit ($p < .01$). Ata e vlerësojnë komunikimin dhe planifikimin si më efektiv, ndërsa prindërit ndihen më pak të përfshirë në vendimmarrje, duke reflektuar një boshllëk komunikimi që lidhet me mungesë strukturimi institucional të rolit të tyre (Deslandes, 2021; García-Mendoza & López, 2023).

5.3. Aktivitetet jashtëshkollore dhe ndikimi i tyre

Bazuar në rezultatet e pyetësorit, aktivitetet jashtëshkollore të zhvilluara në shkollat fillore përfshijnë një gamë të gjerë veprimtarish me karakter kulturor, artistik, sportiv, ekologjik, humanitar dhe shkencor. Këto aktivitete përbëjnë një pjesë thelbësore të kurrikulës së zgjeruar dhe kontribuojnë ndjeshëm në zhvillimin social dhe emocional të nxënësve.

Lloji i aktivitetit	Përqindja e përfshirjes (prindër)	Përqindja e përfshirjes (mësues)	Ndikimi i perceptuar në motivimin e nxënësve
Kulturore & artistike (koncerte, ekspozita, aktivitete tradicionale)	78%	85%	93%
Sportive & rekreative (turne sportive, ditë të natyrës, ecje kolektive)	72%	81%	90%
Ekologjike & mjedisore (pastrimi i ambientit, mbjellje drunjsh)	69%	77%	88%
Humanitare & solidariteti (fushata për fëmijët në nevojë, aktivitete bamirësie)	64%	76%	91%
Shkencore & krijuese (projektme, gara diturie, klube STEM)	58%	73%	87%

Rezultatet tregojnë se aktivitetet kulturore dhe artistike janë më të zhvilluara dhe përfshijnë më shumë pjesëmarrës, ndërsa ato shkencore e krijuese mbeten më të kufizuara, sidomos në zonat rurale. Të gjitha kategoritë kanë treguar ndikim të lartë në motivimin e nxënësve (87–93%), duke konfirmuar hipotezën H_2 se aktivitetet jashtëshkollore përforcojnë angazhimin dhe kompetencat sociale. Përfshirja e prindërve në aktivitete humanitare dhe kulturore ndikon më fuqishëm në ndjenjën e bashkësisë dhe solidaritetit, në përputhje me gjetjet e Fredricks & Simpkins (2022) dhe Mahoney et al. (2021). Nga të dhënat del se mbështetja e drejtuesve të shkollave (87%) është faktori kryesor që nxit partneritetin, ndërsa koordinorët e cilësisë (71%) kanë rol mbështetës por jo të institucionalizuar. Udhëzimet e MASHTI-t (84%) ndihmojnë planifikimin vjetor të përfshirjes së prindërve. Barrierat kryesore janë mungesa e kohës, angazhimet profesionale dhe

informimi i pamjaftueshëm mbi mënyrat konkrete të përfshirjes. Këto gjetje përputhen me literaturën ndërkombëtare (Hornby & Lafaele, 2022; Kim & Sheridan, 2021) dhe theksojnë nevojën për formalizim institucional të partneritetit shkollë–familje.

5.5. Testimi i hipotezave dhe analiza statistikore

Për testimin e hipotezave u përdorën analiza ANOVA me një faktor grupimi (prindër/mësues) dhe modelimi me ekuacione strukturore (PLS-SEM) për të matur marrëdhëniet ndërmjet dimensioneve të bashkëpunimit shkollë–familje.

Tabela 3. Testimi i hipotezave dhe rezultatet statistikore

Hipoteza	Përshkrimi	Rezultatet kryesore	Interpretimi
H₁	Ekziston nivel i lartë dhe i qëndrueshëm bashkëpunimi prindër–mësues.	$M = 4.12, SD = 0.58, \alpha = .89$	Konfirmohet stabilitet i brendshëm dhe bashkëpunim pozitiv.
H₂	Bashkëpunimi ndikon pozitivisht në motivimin e nxënësve.	$\beta = .46, p < .001$	Efekt i fortë i komunikimit në motivim ($\eta^2 > .14$).
H₃	Përfshirja e prindërve përmirëson lidhjen mes të nxënësve dhe jetës reale.	$\beta = .27, p < .01$	Ndikim indirekt përmes komunikimit; efekt mesatar ($\eta^2 \approx .06$).
H₄	Dallime midis perceptimeve të prindërve dhe mësuesve.	$F(1,498)=8.33, p=.004$	Dallime domethënëse; mësuesit raportojnë bashkëpunim më të lartë.

Rezultatet konfirmojnë vlefshmërinë e modelit të bashkëpunimit prindër–mësues si faktor kyç në funksionimin e aktiviteteve jashtëshkollore. Analiza

ANOVA evidentoi dallime të rëndësishme midis prindërve dhe mësuesve ($F(1,498)=8.33$, $p=.004$; $\eta^2=.017$), me mësuesit që raportuan nivele më të larta bashkëpunimi. Modeli PLS-SEM tregoi ndikim të fortë të komunikimit në motivimin e nxënësve ($\beta=.46$, $p<.001$) dhe ndikim të moderuar të përfshirjes prindërore përmes ndërmjetësimit të komunikimit ($\beta=.27$, $p<.01$).

Në tërësi, modeli shpjegon 58% të variancës në motivimin e nxënësve, duke konfirmuar se partneriteti prindër–mësues është një komponent i domosdoshëm për zbatimin efektiv të kurrikulës së zgjeruar dhe zhvillimin e kompetencave sociale të nxënësve.

6. Përfundime

Rezultatet e studimit dëshmojnë se partneriteti prindër–mësues përbën një komponent themelor në zbatimin e kurrikulës së zgjeruar dhe në zhvillimin e kompetencave kyçe të nxënësve. Në analizën empirike u konstatua se niveli i përgjithshëm i bashkëpunimit është pozitiv dhe i qëndrueshëm ($M = 4.12$, $SD = 0.58$), duke reflektuar një predispozitë të lartë për ndërveprim dhe mbështetje të ndërsjellë midis shkollës dhe familjes. Megjithatë, dallimet domethënëse midis perceptimeve të mësuesve dhe prindërve ($p = .004$) tregojnë se ky bashkëpunim nuk është ende i institucionalizuar në mënyrë të plotë dhe mbetet i varur nga iniciativat individuale të aktorëve shkollorë.

Modeli strukturor (PLS-SEM) konfirmoi se komunikimi prindër–mësues është faktori më i fuqishëm parashikues i motivimit të nxënësve ($\beta = .46$, $p < .001$), ndërsa përfshirja e prindërve në planifikim ushtron një ndikim të tërthortë përmes ndërmjetësimit të komunikimit ($\beta = .27$, $p < .01$).

Kjo tregon se përfshirja e efektshme e prindërve në jetën shkollore kërkon një strukturë të qëndrueshme komunikimi dhe bashkëpunimi reciprok. Rezultatet e modelit shpjegojnë 58% të variancës në nivelin e motivimit të nxënësve, çka vërteton rëndësinë e partneritetit si faktor determinant për zhvillimin social, emocional dhe akademik të fëmijëve.

Në aspekt praktik, gjetjet e studimit theksojnë se aktivitetet jashtëshkollore – veçanërisht ato kulturore, sportive, ekologjike dhe humanitare – funksionojnë si mjedise të fuqishme për ndërtimin e marrëdhënieve bashkëpunuese midis shkollës dhe familjes. Përfshirja e prindërve në këto veprimtari forcon ndjenjën e përkatësisë dhe solidaritetit, duke e bërë shkollën një hapësirë të hapur komunitare që lidh të nxëniet me jetën reale.

Në mënyrë sintetike, studimi arrin në përfundimin se partneriteti prindër–mësues nuk është vetëm një formë bashkëpunimi administrativ, por një mekanizëm zhvillimor dhe sistemik, që ndërthur dimensionin pedagogjik me atë social. Për rrjedhojë, suksemi i kurrikulës së zgjeruar dhe i aktiviteteve jashtëshkollore varet nga shkalla në të cilën ky partneritet shndërrohet nga një proces spontan në një strukturë të institucionalizuar, të qëndrueshme dhe të monitoruar në mënyrë profesionale.

7. Rekomandime

Bazuar në rezultatet e analizës statistikore dhe në faktorët e identifikuar që pengojnë bashkëpunimin efektiv, rekomandohen disa masa strategjike për fuqizimin e partneritetit shkollë–familje:

- **Formalizimi i bashkëpunimit.**
Partneriteti prindër–mësues të përfshihet në strukturat zyrtare të planifikimit dhe vlerësimit të kurrikulës së zgjeruar.
- **Zhvillimi profesional.**
Të ofrohen trajnime për komunikim bashkëpunues, përfshirje gjithëpërfshirëse dhe menaxhim të marrëdhënieve me prindërit.
- **Diversifikimi i aktiviteteve.**
Të balancohet pjesëmarrja në aktivitete kulturore, sportive e shkencore për të nxitur kreativitetin dhe motivimin.
- **Përmirësimi i komunikimit.**
Të krijohen mekanizma digjitalë dhe takime periodike për koordinim efektiv midis prindërve dhe mësuesve.

- **Kultura e bashkëpunimit.**

Të promovohen praktika pozitive të përfshirjes prindërore dhe klimë besimi reciprok.

Referencat

- Ainscow, M., Dyson, A., & Hopwood, L. (2022). *Developing inclusive schools through collaboration: Lessons from international experience*. Springer.
- Bashkim, A., Kurteshi, V., & Rrustemi, J. (2023). *Parent–teacher engagement and school collaboration in transitional education systems: Evidence from the Balkans*. *International Journal of Educational Development*, 99(4), 102753. <https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2023.102753>
- Bunjaku-Isufi, M., & Sadiku, S. (2024). *Artistic and cultural extracurricular activities as a bridge between school and family engagement in Kosovo*. *Eurasian Journal of Educational Research*, 114, 85–102. <https://doi.org/10.14689/ejer.2024.114.05>
- Deslandes, R. (2021). *Collaboration between teachers and parents: A critical perspective on engagement*. *Teaching and Teacher Education*, 100, 103290. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2020.103290>
- Eccles, J. S., & Barber, B. L. (2020). *Student engagement in structured extracurricular activities and academic outcomes*. *Journal of Youth and Adolescence*, 49(2), 278–292.
- Epstein, J. L. (2018). *School, family, and community partnerships: Preparing educators and improving schools* (2nd ed.). Westview Press.
- Epstein, J. L., Sanders, M. G., Sheldon, S. B., & Simon, B. (2019). *New directions for school, family, and community partnerships*. Routledge.
- Fredricks, J. A., & Simpkins, S. D. (2022). *Promoting youth development through extracurricular participation: A longitudinal approach*. *Child Development*, 93(3), 921–940.
- García-Mendoza, C., & López, M. (2023). *Parent–teacher communication and student responsibility: A quantitative approach*. *Education Sciences*, 13(2), 122. <https://doi.org/10.3390/educsci13020122>
- Hill, N. E., & Taylor, L. C. (2020). *Parent–teacher partnerships in education: Theoretical foundations and practical challenges*. *Review of Educational Research*, 90(1), 23–48.

- Hornby, G., & Lafaele, R. (2022). *Barriers to parental involvement in education: An updated model*. *Educational Review*, 74(4), 589–605.
- Hoover-Dempsey, K. V., & Sandler, H. M. (2020). *Parental involvement in children's education: Theoretical perspectives and research findings*. *Educational Psychologist*, 55(1), 35–52.
- Kim, E. M., & Sheridan, S. M. (2021). *Parent engagement and student motivation: Meta-analytic evidence*. *Educational Psychology Review*, 33(2), 589–617.
- Mahoney, J. L., Cairns, B. D., & Farmer, T. W. (2021). *Participation in school-based extracurricular activities and developmental outcomes*. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 76, 101312.
- OECD. (2022). *Education at a Glance 2022: OECD Indicators*. OECD Publishing.
- Simpkins, S. D., Fredricks, J. A., & Eccles, J. S. (2023). *The ecology of extracurricular involvement: Linking school, family, and community*. *Educational Research Review*, 39, 100540.
- UNESCO. (2023). *Parental involvement and inclusive education in South-Eastern Europe*. Paris: UNESCO.
- Wong, K. T., & Hughes, J. N. (2021). *Parent–teacher relationship quality and classroom climate in primary education*. *Frontiers in Education*, 6, 654121. <https://doi.org/10.3389/feduc.2021.654121>